

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI ADLIYA VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI**

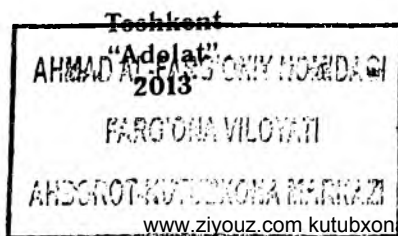
O.T. HUSANOV

**KONSTITUTSIYAVIY
HUQUQ**

DARSLIK

405117

O'zbekiston Respublikasi Oliy va o'rta maxsus ta'lim vazirligining
2012-yil 26-dekabrdagi 597-sonli buyrug'iga asosan
5240100-yurisprudensiya yo'nalishida tahsil
olayotgan talabalarga darslik uchun tavsiya etilgan.

UO'K: 342.4(075)
KBK: 67.400(50')
H-89

Husanov O.T. Konstitutsiyaviy huquq. Darslik. – Toshkent:
H-89 Adolat, 2013. – 552 b.

ISBN 978-9943-394-74-2

UO'K: 342.4(075)
KBK: 67.400(50')

Taqrizchilar: Sh. Jalilov – yu.f.d., professor
X. Ro'zmetov – yu.f.d.
Sh. Zulfiqorov – yu.f.n., dotsent

Konstitutsiyaviy huquq bo'yicha tayyorlangan darslik oliy yuridik o'quv yurtlarining bakalavr bosqichi ta'lim standartlari asosida yaratilgan.

Darslikda Konstitutsiyaviy huquq fani predmeti doirasiga kiruvchi mavzular yoritilgan. Darslikning tuzilishi (tizimi) O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi tuzilishiga ham mos keladi. Unda Konstitutsiyaga 2011-yil 12-dekabrgacha kiritilgan barcha o'zgarishlar e'tiborga olingan.

Darslik oliy o'quv yurti talabalari uchun mo'ljallangan bo'lib, undan boshqalar ham Konstitutsiyani o'rganishda foydalanishlari mumkin.

ISBN 978-9943-394-74-2

- © Husanov O.T., 2013.
© O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi
huzuridagi "Adolat" nashriyoti, 2013.

Mazkur darslikni yoshlarga bilim berish va tarbiyalashda uzoq yillar mehnat qilgan otam – Tillaboy Husanov va onam – Gulnora Husanovalarning yorqin xotirasiga bag'ishlayman.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining huquqiy fanlar tizimida "Konstitutsiyaviy huquq" fani alohida o'rin tutadi. Chunki, bu fan orqali huquq tizimida yetakchi huquq hisoblanuvchi "Konstitutsiyaviy huquq" o'rganiladi.

Konstitutsiyaviy huquq yetakchi huquq tarmog'i bo'lishi bilan birga, alohida, o'z predmetiga ega huquq tarmog'i hamdir.

Konstitutsiyaviy huquq normalari jamiyatdagi eng muhim ijtimoiy masalalarni, ularning asoslarini tartibga soladi. Bular xalq hokimiyatchiligini amalga oshirish jarayonidan kelib chiqadigan "fuqaro-jamiyat-davlat" o'rtasidagi munosabatlar hisoblanadi.

Konstitutsiyaviy huquq – Konstitutsiyaviy tuzum asoslarini, shaxsning huquqiy holati asoslarini, jamiyat va shaxs munosabatlarini, ma'muriy hududiy va davlat tuzilishi masalalarini, hokimiyatni tashkil etish va ularning faoliyati bilan bog'liq masalalarni tartibga soluvchi huquqiy normalar yig'indisidan iborat huquq tarmog'idir.

Ana shu masalalar va ularni tartibga soluvchi huquqiy normalar esa, Konstitutsiyaviy huquq fani tomonidan o'rganiladi.

Konstitutsiyaviy huquq fani, mavjud ijtimoiy munosabatlar-ga, huquq normalarining mos kelishi masalasini o'rganib, ijtimoiy munosabatlarni yanada to'g'riroq tartibga solish, ularning rivojlanishiga imkon beradigan huquq normalarini yaratish, mavjudlarini takomillashtirish bo'yicha taklif ishlab chiqishni maqsad qilib qo'yadi.

Konstitutsiyaviy huquq doirasida olib borilgan tadqiqotlar, Konstitutsiyaviy munosabatlar va huquq normalarining takomillashuviga olib keladi.

Konstitutsiyaviy huquqning ta'lim jarayonidagi vazifasi Konstitutsiyani o'quvchilarga chuqur o'rgatishdir. Bu fan orqali Konstitutsiyaning ahamiyati, vazifasi, funksiyasi, yuridik tabiati, davlat tuzilishi, hokimiyatni tashkil etish, shaxsning huquqiy holati, jamiyat, fuqaro, davlat munosabatlari o'rganiladi.

Konstitutsiyaviy huquq fanining vazifasi faqat Konstitutsiyaviy huquq normalarini o'quvchilar ongiga singdirish bilan cheklanmay, u o'quvchilarda qonunga, Konstitutsiyaviy tuzumga, boshqa fuqarolarga nisbatan hurmat hissini shakllantirish vazifasini ham bajaradi. Konstitutsiyani chuqur bilish orqaligina Vatanga sadoqat, jamiyatga hurmat paydo bo'lib, belgilangan burchlarni ixtiyoriy bajarishga intilish vujudga keladi.

Konstitutsiyamiz qabul qilingan kunning sakkiz yilligi munosabati bilan o'tkazilgan yig'ilishda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti so'zlagan nutqida "Nima uchun Konstitutsiyani o'rganish kerak?" degan savolni o'rtaqa tashlab, "Ming afsuski bu sir emas – ko'pchiligimiz Konstitutsiyaning ma'no-mazmunini yaxshi bilmaymiz, uni sinchiklab o'rganmaymiz. Vaholanki, agar Konstitutsiyamizning mohiyatiga kirib borsak, mag'zini chaqsak, bugun oldimizda turgan ko'pgina savollarga, muhim muammolarni yechishda javob topishimiz mumkin", – deb javob bergan edi.

Shundan so'ng Konstitutsiyani o'rganishga e'tibor yanada kuchaytirildi. 2001-yil 4-yanvarda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti "O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini o'rganishni tashkil etish to'g'risida"gi farmoyish qabul qildi. Unga asosan ta'lim tizimidagi barcha o'quv muassasalarida "Konstitutsiyani o'rganish maxsus kursi" o'qitilishi belgilandi. Bu maxsus o'quv kursini o'rganish uchun yaratilgan o'quv dasturlari va qo'llanmalarida o'rganish zarur bo'lgan bilimlar asosiga Konstitutsiyaviy huquqdagi bilimlar tayanch qilib olindi.

"Konstitutsiyani o'rganish maxsus kursi" barcha noyuridik o'quv muassasalarida o'qitilib, Konstitutsiyani o'rganishni maqsad qilib qo'ysa, yuridik yo'nalishlardagi ta'lim muassasalarida o'qitiladigan "Konstitutsiyaviy huquq" fani ham o'z oldiga shu maqsadni qo'yadi.

Mazkur darslik 2013-yilda tasdiqlangan namunaviy o'quv dasturi asosida tayyorlangan. Shuning uchun unda faqat Konstitutsiyaviy huquq predmeti doirasidagi mavzularni yoritishga harakat qilindi. Darslikda Konstitutsiyaviy huquqning huquq tizimidagi predmeti va Konstitutsiyaviy huquq fani predmetini aniqlashtirishga, Konstitutsiya prinsiplari bilan Konstitutsiyaviy prinsiplarni aniqlashtirishga alohida e'tibor qaratildi. Chunki, avvalgi nashr etilgan Konstitutsiyalarda shu masalalarda noaniqliklar uchrar edi.

Darslik tizimi asosan Konstitutsiya tizimiga mos tushadi. Lekin, ayrim mavzular aniq Konstitutsiyada belgilangan tartibda emas, ijtimoiy hayotdagi o'rniga qarab ketma-ketligi belgilanib yoritildi. Masalan, Saylov tizimi Konstitutsiyada davlat hokimiyat tarmoqlaridan keyin berilgan. Lekin hokimiyat tarmoqlari asosan saylov yo'li bilan yoki saylov ta'siri asosida vujudga keladi. Shuning uchun ularni o'rganishni saylovdan boshlash uslubiy jihatdan, o'rganuvchilarga yaxshiroq yordam berishi mumkin. Yoki Konstitutsiyamizda Prezident instituti Oliy Majlis – Parlament institutidan so'ng tartibga solingan. Darslikda Prezident instituti hokimiyat tizimiga bag'ishlangan bo'limda birinchi o'rinda berildi. Sababi, hozir Prezident ijro hokimiyati tizimiga kirmaydi, u barcha hokimiyat tarmoqlarining kelishilgan holda faoliyat yuritishi va hamkorligini ta'minlash vakolatiga ega eng yuqori hokimiyat subyekti – davlat boshlig'idir. Undan tashqari Prezident Parlamentni ham, Vazirlar Mahkamasini ham, Sud hokimiyatini ham tashkil etishda ishtirok etadi. Shuning uchun Prezident institutining birinchi o'rinda berilishi mantiqiy, uslubiy jihatdan to'g'ri deb hisoblandi.

Darslikda 2003-yil 24-apreldan 2011-yil dekabrgacha Konstitutsiyaga kiritilgan qo'shimcha va o'zgartishlar, shu davrda mamlakatimizda davlat qurilishi va boshqaruvi, sud-huquq sohasida amalga oshirilgan islohotlar, erkinlashtirish, ularning inson huquq va erkinliklariga ta'siri o'z ifodasini topgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ma'ruza, asarlari, ayniqsa, "Mamlakatimizda demokratik islohotlarni yanada chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi"dagi ko'rsatmalar, g'oyalar darslikning nazariy asosini tashkil etadi.

Jumladan, ushbu Konsepsiya asosida O'zbekiston Respublikasining " O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining ayrim moddalariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish to'g'risida (78, 80, 93, 96 va 98-moddalariga)"gi, "Saylov erkinligi yanada ta'minlanishi va saylov qonunchiligi yanada rivojlantirilishi munosabati bilan "O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisiga saylov to'g'risida"gi hamda "Xalq deputatlari viloyat, tuman va shahar Kengashlariga saylov to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi qonunlariga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi, "Fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari to'g'risida"gi va "Fuqarolar yig'ini raisi (oqsoqoli) va uning maslahatchilari saylovi to'g'risida"gi qonunlarining qabul qilinishi Konstitutsiyaviy huquq fani predmetining takomillashuviga asos bo'ldi.

BIRINCHI BO'LIM

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING KONSTITUTSIYASI VA KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ

I bob. Konstitutsiyaviy huquqning umumiy tasnifi

1-§. Konstitutsiyaviy huquq tushunchasi

“Konstitutsiyaviy huquq” huquqshunoslikda tez-tez uchrab turadigan va bir necha tushunchalarga nisbatan ishlatiladigan atamadir. Avvalo, “Konstitutsiyaviy huquq” atamasi turli mamlakatlarining huquq tizimida alohida o'ringa ega bo'lgan huquq tarmog'iga nisbatan ishlatiladi va mamlakatning, jumladan: “O'zbekiston Konstitutsiyaviy huquqi”, “Qozog'iston Konstitutsiyaviy huquqi”, “Rossiya Konstitutsiyaviy huquqi” deb ataladi. Ikkinchidan, “Konstitutsiyaviy huquq” atamasi ijtimoiy fanlar tizimiga kiruvchi alohida huquqiy fanga nisbatan ishlatiladi (“O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyaviy huquqi” fani, “Qozog'iston Konstitutsiyaviy huquqi” fani, “Rossiya Konstitutsiyaviy huquqi” fani) va u boshqa fanlarga xos barcha xususiyatlarga ega. Uchinchidan, “Konstitutsiyaviy huquq” fuqarolarning Konstitutsiyalarda belgilab qo'yilgan asosiy huquqlariga nisbatan ishlatiladi. Bu uch tushuncha turli ma'noda ishlatilsa-da, ular bir-biri bilan bog'liqdir. Konstitutsiyaviy huquqning huquq tarmog'i sifatida mavjudligi uning huquqshunoslari tomonidan o'rganilishi zaruratini tug'diradi, bu o'z navbatida, “Konstitutsiyaviy huquq” fanining mavjud bo'lishini taqozo etadi, fan esa, faqat bilim berishnigina nazarda tutmay, huquq tarmoqlarining ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishini, bir-biri bilan mosligini, muammolarni o'rganadi, huquqni rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar uchun asos bo'ladi.

“Konstitutsiyaviy huquq” tarmog'i bir necha huquqiy institutlardan tashkil topgan bo'lib, ulardan biri shaxsning huquqiy holatidir. Shaxsning huquqiy holatida fuqarolarning asosiy huquqlari Konstitutsiyaviy huquqlar deb atalib, ular konstitutsiyaviy-huquqiy normalarda mustahkamlanadi. Bu esa, fuqarolarning konstitutsi-